NEVROLOGIYA. QISA TARIXI ARAYIŞ

¹Şirəliyeva R.K., ²Pirəliyeva Y.U.*

¹Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu, nevrologiya və klinik neyrofiziologiya kafedrası, Bakı, Azərbaycan;

²Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibbi Kitabxanası, Bakı, Azərbaycan

Belə bir deyim var ki, tarixin dərslərini unudanlar əcdadlarının səhvini etməyə məhkumdurlar. Lakin Tomas Karlayl (1795-1881) belə hesab edirdi ki, heç bir dahi insan əbəş yaşamır, dünyanın tarixi isə dahi insanların təcümeyi-hallarının toplusudur. Həmçinin tibb elminin tarixi də minlərlə dahi alimlərin, həkimlərin təcümeyi-halları, keşməkeşli həyat və yaradıcılıq yollarından, ağır əmək və uzun illər bahasına əldə edilən nailiyyətlərinin toplusudur [1].

Ayrı-ayrı elm sahələrinin, eləcə də tibb elmi, nevrologiya elminin tarixinə maraq son yüzillikdə xüsusilə artmaqdadır. Tibb sahəsində son dərəcəli səviyyəli, dünya miqyaslı elmi-praktik jurnalların, məsələn, Kral Tibb cəmiyyətinin jurnalı, Lanset, Nevrologiya arxivi, Nervologiya kimi jurnalların nəşri isə nevrologiya elminin yaranma və inkişaf tarixi sahəsində yeni tədqiqatların aparılmasına zəmin yaratmışdır.

London Nevrologiya Mərkəzinin direktoru və Nevrologiya üzrə Ümumdünya Tədqiqatçılar qrupu Federasiyasının sədri, Kral Tibb cəmiyyətinin jurnalının redaktoru doktor Frenk Klifford Rouz ilk dəfə olaraq Britaniya alimlərinin nevrologiya elminə töhfəsini təsvir etmişdir. O, 1660-1910-cu illəri əhatə edən 282 səhifəlik monoqrafiyanın müəllifi olmuşdur [1].

Daha sonra nevrologiya tarixinə həsr edilmiş yeni-yeni tədqiqat işləri, monoqrafiyalar və məqalələr qələmə alınmışdır.

Sinir sistemi xəstəlikləri haqqında ilk məlumatlar dərin dövrün yazılı mənbələrində öz əksini tapmışdır. Hələ bizim eradan 3000 il əvvəl misir papiruslarında qıcolmalar, hissiyyatın pozulması kimi hallardan yazılmışdır. Ayur-Veda qədim hind kitabında qıcolmalar, bayılmalar, baş ağrıları haqqında məlumat verilmişdir. Hippokrat, Razi, İbn Sinanın işlərində

müxtəli nevroloji xəstəliklərin klinik təzahür halları, onların diaqnostika və müalicə metodları təsvir edilmişdir. Artıq orta əsrlərdə D.M.Morqanyı və T.Villizi müəyyən nevroloji pozuntuları beynin müxtəlif strukturları ilə əlaqələndirmişlər.

VIII əsrdə nevrologiyanın tarixində əsas təsviredici dövr hesab edilir. Sinir sisteminin ayrı-ayrı simptomları, sindromları və xəstəlikləri haqqında yeni məlumatlar toplanmışdır. Onların müalicəsində yeni cəhdlər edilmişdir [2].

Tarixi aspektdə nevrologiya üzrə işlər tədqiq edildikdə onun həm ümumilikdə tibb elmini, həm də fizika və kimya elmlərinin ümumi inkişafından asılılığı müəyyən edilir. Sinir sistemi haqqında təlimlər kimi nevrologiya haqqında ilk anlayışlara XVII əsrin ikinci yarısında daha çox rast gəlinir.

Nevrologiya tibbin bir sıra bölmələrini özündə birləşdirir: morfologiya, fiziologiya, patomorfologiya, nevropatologiya, psixiatriya və müəyyən dərəcədə psixopatologiya. Bu bölmələr o dərəcədə inkişaf etmiş və diferensasiya olunmuşdur ki, hazırda hər biri ayrıca bir tibbi fənnə çevrilmişdir.

Nevrologiya müstəqil bir elm kimi XIX əsrin ortalarında formalaşmışdır. Lakin hələ qədim dövrlərdən həkimləri insan fəaliyyətinin sinir tənzimlənməsi və müxtəlif sinir xəstəlikləri maraqlandırır [2].

Qədim dövrlərdə sinir xəstəlikləri haqqında təsəvvürlər kobud empirik xarakter daşımışdır. Alim Lenyel-Lavastenanın fikrincə sinir xəstəlikləri haqqında qədim yazılardan Misir kahinlərinin yazıları daha dəqiq olmuşdur.

Qədim çinlilər sümük iliyini baş beynin periferik hissəsi hesab edirdilər: sümük iliyi başa tabe olur. Qədim Çində sinir xəstəlikləri haqqında ilk təsəvvürlər “Daxil haqqında traktat” adlı xalq təbabəti kitabında yazılmışdır.

Çin alimi Van Sin-Jem (e.ə. III əsrdə) “Tibdə yan-

*e-mail: piraliyevayegana@mail.ru

liş təsəvvülərinə əleyhinə” əsərində göstərirdi ki, “Təfəkkür və yaddaş ürəkdə deyil, başda yerləşmişdir”.

Belə ki, b.e.ə. 460-377-ci illərdə yaşayan qədim yunan alimi Hippokrat qeyd etmişdir ki, baş beyin zədələnməsi ətraflarda iflicə və ya qıcolmaya səbəb olur. Onun fikrincə, əzələ kontrakturları yanaşı təkrar inkişaf edən qıcolma ölümün ilkin əlamətlərindən hesab edilir. O, onurğa beyinin travmaları zamanı ətrafların donması, sidiyin və nəcisin saxlanması, paraplegiya kimi halları təsvir etmişdir. O insult, ensefalit, poliomyelit və epilepsiyayı tədqiq etmişdir. Onun tərəfindən insanların sinir sisteminin tipindən asılı olaraq bölgüsü hələ də öz aktuallığını (xolerik, sanqvinik, fleqmatik, melanxolik) itirməmişdir [2].

İskəndəriyyə alimləri Gerofil Xalkedoniskiy (e.ə. 335-280) və Erazistart (e.ə. 280) ilk dəfə olaraq eksperimentlərin aparılması məqsədilə insan meyitlərini yarmağa başlamışlar. Gerofil ilk dəfə olaraq vətərlər ilə sinirlər arasında fərqləri göstərmişdir. Onun fikrincə sinirlər onuğa və baş beyin ağ substansiyalarının davamıdır. Bununla da onurğa beyini ilə sümük ilişi bir-birindən ayrılmışdır. Alimlərin fikrincə, beyin terminin ilk dəfə məhz Erazistart yaratmışdır. O ilk dəfə beyin makroskopik quruluşunu ətrfəli təsvir etmiş, beyinciği beyindən ayıran membranı göstərmişdir.

Məşhur Roma həkimi Klavdiy Qalen (e.ə. 131-211) heyvanlar üzərində eksperimentlər apararaq onurğa beyin zədələnmələrinin iflicə səbəb olması fikrini irəli sürmüşdür. O yeddi cüt beyin sinirinin, eləcə də azan siniri təsvir etmişdir. Bütün ifliciləri spinal və serebral olaraq iki hissəyə bölünməsinə təklif etmişdir. Onun fikrincə “insanın ruhi qabiliyyəti onunu beyində təmərküzləşir” [2].

I əsrdə ərəb elminin əldə etdiyi bütün biliklər İbn Sina tərəfindən ümumiləşdirilmiş və daha da zənginləşdirilmişdir (980-1037). Onun “Tibb elmi haqqında Qanununda” sinir sisteminin anatomiyası, epilepsiya, meningit, nevralkiya, baş beyin qan dövranının pozulması haqqında məlumatlar toplanmışdır.

Şərqi mütəfəkkir alimi və filosofu İbn Sinanın sinir sistemi və sinir sistemi xəstəlikləri ilə bağlı fikirləri daha çox Aristotelin düşüncələrinə yaxın olmuşdur. Məsələn o ürək siniri ilə bağlı belə yazırdı: “Ürəkdə sinirlər ilə zəngin qulaqcıq vardır”. “Qanunun” üçüncü kitabında qeyd edir ki, siniri vətər və oynaqlardan fərqləndirmək bəzən mümkün olmur.

Birinci kitabında yazırdı ki, “baş və onurğa beyindən başlanğıc alan sinirlər, on görə yaranmışdır ki, hiss etmək və hərəkət etmək mümkün olsun”. Onun fikrincə vətərlər və sinirlər eyni strukturlara malikdir. Lakin sinirlər beyindən başlayır, oynaqlar isə əzələlərdən yaranır. Beləliklə, alim sinirlərin lifli struktura malik olduğunu başa düşürdü.

İntibah dövründə tibbin, eləcə də nevrologiyanın inkişafında yeni bir dövr başlayır. A.Vezali, C.Varolio və b. işlərində sinir sisteminin anatomiyası yenidən yaradılır. Baş beyin travmalarının klinik formaları, toksik polinevritlər (arsen, civə və s. ilə zəhərlənmə) tədqiq edilir. Alimlərin sinir sistemi xəstəlikləri dairəsinə üçlü sinir, vərəmli meningit, beyin sifilitik zədələnməsi kimi xəstəliklər daxil edilmişdir.

XIX əsrin əvvəllərində məşhur Avstriya həkimi F.Qall “İnsanın ruhi qabiliyyəti onunu beyində təmərküzləşir” konsepsiya ilə bağlı məruzə etmişdir. Onun fikrincə insan beyinin quruluşu, ondakı çökeklikləri, çıxıntılar öyrənməklə hər bir insanın qabiliyyət və meylliliklərini bilmək mümkündür. Bunların sadəcə fərziyyə və təsəvvürlər olmasına baxmayaraq, elmin inkişafında bir cığır yaradır. Məhz bu fikirlər sinir-psixi prosesləri beyin müəyyən hissələri ilə əlaqələndirmək cəhdləri edilmişdir (xüsusilə alın payında) [3].

1861-ci ildə A.Broka iki motor afaziyasının klinik-anatomik tədqiqatlarından sonra nitq motorunun alın əyrisinin aşağı payında yerləşdiyini qeyd etmişdir. Q.Friç və E.Qitsiq isə baş beyin qabığına aşkar etdikləri ayriliyin qıcıqlandırılması ilə iflic və parezlərin baş veriyini göstərmişlər.

Daha sonralar orta əsrlərdə XIII əsrdən başlayaraq XV əsrin birinci yarısına qədər Avropada katolisizm və inkvizisiyanın fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq elmin inkişafı, demək olar ki, dayanmışdı. İntibah dövrünün ilk müjdəçisi olan ingilis monarxi Rojer Bekon (1214-1294) özünün “Böyük əsərində” sinir sisteminin, xüsusilə görmə sinirinin morfologiyası haqqında müəyyən məlumatlar vermişdir [4].

Milan həkim-cərrahi Lanfrançi (12...-1306) 1290-cı ildə beyin konkussiyası adı altında (concussio) zədələnmə olmadan beyin silkələnməsinin xarici əlamətlərini təsvir etmişdir. Lakin bu məlumat çox gec 1565-ci ildə çap etdirilmişdir. Cərrahi praktikada XIV ərdə fransız cərrahi Güi Şoliak funksiyalar pozulmadan beyin hissələrini götürə bilirdi. O müəyyən etmişdir ki, qulaqdan qanaxma beyin özülünün

zədələnməsinin əlamətidir.

XV əsrdə həkimlər ilk dəfə sifilis ilə qıcolma arasında əlaqəni olması haqqında fikir irəli sürmüşlər. 1497-ci ildə Niccolo Leoniceno (1428-1524) sifilistik hemiplegiyanı təsvir etmişdir.

Meyitlərin yarılməsi XVI əsrdə katolik kilsəsi və inkvizisiya tərəfindən qadağan edildiyi üçün sinir sisteminin morfolojiyasının inkişafı ləngiyirdi. Həmçinin meyltlərin yarılməsinə mövhumatçılıq da mane olurdu. Yalnız çox cəsarətli təbiət alimləri bu addımı atırdılar. Məşhur A.Vezalinin müəllimi olan Jacobus Sylvius (1478-1555) meylti yararaq morfolojiya elmini daha da zənginləşdirən alimlərdən olmuşdur [2].

İtalyan alimlərinin beynin anatomiyasının təsvirində böyük rolu olmuşdur: Andre Vezali (Andreas Vesalius, 1514-1564), Konstanso Varoli (Costanzo Varolio, 1543-1575), Andre Loran (Andre Laurens, ?-1609), Arxangelo Pikkolomini (Archangelo Piccolomini, 1525-1586). Əksər hllarda Qalenin metodikasını üzrə beynin yarılmışdır. Lakin heç də bütün həkim-anatomlar bu metodikadan razı qalmırdılar. K.Varolinin təklif etdiyi metod XIX əsrin ortalarına qədər Qalenin metodu ilə rəqabətdə olmuşdur. Daha sonra R.Virxov öz metodunu təklif etmişdir ki, bunun ardınca müxtəlif metodlar işlənilib hazırlanmışdır.

Vezalinin nevrologiya elminin inkişafında əsas rolu təkcə novatorluqdan ibarət deyildir, onun bir çox məlumatları fizioloji konsensiyaların, xüsusilə refleks konsepsiyasının hazırlanmasına (R.Dekart) zəmin yaratmışdır.

Vezali Aristotetlin ardıcılılarının əleyhinə idi. Onlar hesab edirdilər ki, şüur ürəkdə yerləşir və sinirin ürəkdən gəldiyini söyləyirdilər. Vezalinin fikrincə isə beynin “son dərəcə təmiz və incə bir heyvani ruh hazırlayaraq” onu sinir boyunca yayır. Sonuncu isə hiss və hərəkət orqanlarına göndərilir [2].

Vezali səhv olaraq aralarındakı anastomozlar görə «Conjugatio sexta» (IV cütün bir hissəsi olduğu üçün Qalen terminologiyasına əsasən) adını daşıyan simpatik siniri azan sinirin bu hissəsi hesab edirdi. Onun fikrincə düynülü sinir müəyyən qədər aparan sinirdən yaranır.

İtalyan Alimi A.Pikkolomino ilk dəfə olaraq eşitmə zolaqlarının eşitmə siniri olması haqqında fikrini irəli sürmüşdür. Onun fikrincə, azan sinir boru şəklində

olub, beynindən hərəkət alaraq ürəkdən keçir, onun kirəclənməsi isə ölümə səbəb olur. O heç bir təcrübə apamamışdır. Onun fikirləri sadəcə fərziyyə idi.

1521-ci ildə Ciakomo Berenqario (Giacomo Berengario, 1502-1550) göstərmişdir ki, mədəciklərin əsasını «*eminetiae similes coxis humanis*» təşkil edir. Bu da sonralar zolaqlı cisim adını almışdır. Qabriel Fallopiy (Gabriele Falloppio, 1523-1562) dil-udlaq sinirini, Culio Kasseri (Giulio Casserio, 1556-1616) əzələləri, xüsusilə m. Coracobrachialis təsvir etmişdir [4].

XVI əsrdə ilk dəfə olaraq anatomik cədvəllər ilə beynin anatomiyası təsvir edilmişdir 1518-ci ildə Kolmardan olan həim Lorens Friz (Lorenz Frisius, ?-1531) özünün “Həkimin güzgüsü” əsərində baş beynin yarılməsinin müxtəlif səviyyələrdə şəkillərinin vermişdir. Əyriliklər və görmə sinirinin kəsişməsi dəqiqliklə təsvir edilmişdir. Belə təsvirlər alman həkimi İohanes Drianderin (Johannes Dryander, 1500-1560) “Başın anatomiyası” kitabında da verilmişdir [5, 6].

İntibah dövrünün alimlərinin beynin fəaliyyəti haqqında fikirləri əsasən Erazistrat, Hippokrat, Qalen və İbn Sinanın fərziyyələrinə əsaslanırdı.

Sinir xəstəliklərinin klinikası haqqında biliklər orta əsrlərdə və İntibah dövründə çox ləng inkişaf edirdi. Əsas biliklər “Tibb elminin Qanun”da təsvir edilmiş fərziyyələrdən ibarət idi.

Məşhur fransız alimi Ambruaz Pare (Ambrosius Pare, 1510-1590) beynin absessi zamanı kəllənin trepanasiyası metodikasını təklif etmişdir. Onun əsərlərindən ilk dəfə fantorm ağrıları təsvir edilmişdir: “Xəstələr uzun müddət amputasiya olunmuş və ölmüş hissələrdə ağrıların olduğunu deyirlər, israrla şikayətlər edirlər, bu bəşəriyyət üçün son dərəcə təəccüblü haldır” [2].

Nikolo Massa (Niccolo Massa, 1480-1569) alebarda ilə kəllənin sınıması vəziyyətini təsvir etmişdir. Beynin maddəsindən qırıntılar çıxarıldıqdan sonra nitq bərpa olmuşdur.

Böyük fransız alimi J.Şarko (1825-1893) nevrologiyanı terapiyadan ayıraraq elmə öz böyük töhfəsini vermişdir. 1860-cı ildən başlayaraq 30 il ərzində Paris Universitetinin tibb fakültəsinin nevrologiya kafedrasına rəhbərlik etmişdir. Eyni zamanda Salpetriyer xəstəxanasının nevrologiya şöbəsində çalışmışdır. J.Şarko bir sıra sinir xəstəliklərini (dağınıq skleroz,

isteriya, hipertrofik boyun paximeningiti, yan amiotrofik skleroz və s.) ətraflı şəkildə təsvir etmiş, trofik funksiyaları müəyyən etmiş, ümumdünya nevrologiya məktəbinin əsasını qoymuşdur.

Təqribən eyni dövrlərdə (1869-cu il) Moskova Novo-Yekaterina xəstəxanasında Rusiyada ilk dəfə olaraq sinir xəstəlikləri klinikası açılmışdır. Onun təşkilatçısı və rəhbəri görkəmli rus alimi A.Y.Kojevnikov (1836-1902) olmuşdur. O sinir xəstəliklərinin anatomik substratına xüsusi diqqət yetirərək, damarlar hərəkətverici mərkəzlərin və piramida yollarının topoqrafiyasını, III, VI, VII nüvələrin ayrılıqda lokalizasiyasını müəyyən etmiş, ətraflarda daimi klonik qıcolmalar sindromu haqqında fikirləri formalaşdırmışdır ki, bu da sonralar “kojevnikov epilepsiyası” adını almışdır. Tibb fakültələrində nevrologiya ayrıca fənn kimi tədris edilməyə başlayır. Xəstəxanalarda nevrologiya şöbələri yaradılır. Bu dövrdə bizə yaxşı məlum olan əksər xəstəliklər təsvir edilmişdir [2].

V.K.Rot istedadlı klinisit-nevropatoloq şiddətlənən əzələ ağrıları ilə məşğul olmuşdur. Onun “Əzələlərin quruması” adlı monoqrafiyasında həmin dövr rüçün məlum olan bütün əzələ atrofiya formaları cəmləşdirilmiş və ətraflı təsvir edilmişdir. O uşaq sinir sistemini tədqiq edən ilk alimlərdən biri olmuşdur. V.K.Rotin nevrologiya sahəsindəki ən böyük əməyi müəllimi A.Y.Kojevnikovun arzusunu reallaşdırması olmuşdur. Onun səyi nəticəsində A.Y.Kojevnikov adına Nevrologiya Muzeyi yaradılmışdır. Həmin muzeyin bazasında Mevrologiya İnstitutu təsis edilmişdir.

1891-ci ildə Q.Kvinke kəllədaxili təzyiqin aşağı salınması üçün onurğa beyni pinksiyasını aparmış və oradan likvoru çıxarmışdır. XIX və XX əsrlərdə nevrologiya və neyro-cərrahiyyənin inkişafında böyük kəşflər edilmişdir. Bu nailiyyətlər V.K.Rot, L.S.Mior, V.M.Bexterev, L.V.Blumenau, V.Eb, H.Oppenheim, S.Vilson, G.İ.Rossolimo, L.O.Darşkeviş, M.B.Krol, M.S.Marqulis, S.N.Davidenko, B.N.Mankovskiy, N.V.Konovalo, Y.V.Şmidt və bir çox alimlərin adı ilə bağlıdır. Ümumi nevropatologiya daim fiziologiya ilə sıx bağlı olmuşdur. Görkəmli alimlər İ.M.Seçenov, İ.P.Pavlov, N.Y.Vvedenskiy, A.A.Uxtomskinin fəaliyyəti nevrologiyanın inkişafı üçün böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir [2].

S.P.Botkin, İ.P.Pavlov, A.D.Speranskı, V.B.Bexterev, L.M.Bıkov, Klod Bernar, Broun-Sear, V.Kennon, Q.Selye kimi alimlərin təsiri altında sinir siste-

mi, onun vegetativ-endokrin bölməsi haqqında yekun təsəvvürlər formalaşdırılmış, orqanizmin bütün funksiyalarının tənzimlənməsi, sinir sistemi ilə daxili orqanların qarşılıqlı fəaliyyətinin norma və patologiyası tam işlənilib hazırlanmışdır.

XIX əsrdə sinir sisteminin struktur və funksiyasının öyrənilməsi üçün yeni metodları, beynin kimyəvi tədqiqi metodları işlənilib hazırlanmışdır. Patoloji-anatomik tədqiqatlar sistemli şəkildə icra edilirdi. Sinir toxumasını fiksə etmək və rəngləmək, seriyalı kəsikləri almaq, sinir sisteminin mikroskopik tədqiqatlarını aparmaq imkanı yaranmışdır. Müqayisəli anatomik, embrioloji və eksperimental tədqiqatlar da nevrologiyanın inkişafında böyük rol oynamışdır.

XIX-XX əsrlərdə nevrologiyanın inkişafında İ.M.Seçenov, İ.P.Pavlov, Ç.Şerrinqtonun fizioloji tədqiqatları son dərəcə əhəmiyyətli olmuşdur. XX əsrdə nevrologiya sahəsindəki nailiyyətlərə baş beynin struktur və funksiyalarının təkamül-genetik qanunauyğunluqlarının kəşf edilməsi; sinir fəaliyyətinin üfüqi integrasiya səviyyəsi konsepsiyasının beyin fəaliyyətinin üfüqi təşkilatı səviyyəsi haqqında göstəricilər ilə tamamlanması; beynin dərin strukturlarının elektrik stimulyasiya metodunun tətbiq edilməsi ilə onun fəaliyyətinin öyrənilməsi; neyronların kimyası, mərkəzi və periferik sinir sisteminin müxtəlif strukturlarını biokimyəvi differensasiyası və s. aid etmək olar.

XX əsrin 20-30-cu illərində neyro-cərrahiyyə müstəqil bir fənn kimi formalaşdırılmışdır. Beyin şişinin (meningioma) kəsilməsi ilə bağlı ilk uğurlu əməliyyat Yeni Zenlandiya alimi V.Makyüen (1879-cu il) və rus cərrahı K.M. Sapejko (1892-ci il) tərəfindən icra edilmişdir.

1970-ci ildə kompyuter tomoqrafiyasının meydana gəlməsi ilə beyin zədələnməsi ocaqlarının cizgilərinin daha keyfiyyətli təsvirlərini əldə etmək mümkün olmuşdur [7-9]. 1990-cı ildə maqnit-rezonans tomoqrafiyasının və cərrahi mikroskopun yaranması hidrocefaliya zamanı sümük iliyinin sorulması prosedurlarını təmin edərək, beyin şişinin cərrahiyyəsi üçün zəmin yaratmışdır. Bu metod neyroanesteziyanın nailiyyətləri və kəllədaxili təzyiqin idarə edilməsi ilə tamamlanmışdır. Nəticədə eyin şişinin maksimal təhlükəsiz rezeksiyasına nail olunmuş, beyin qan dövrəni pizuntlarının müalicəsi mümkün olmuşdur. XX əsrdən tətbiq edilən endovaskulyar prosedurlar artrivenoz malformasiyanın

müalicəsini tamamlamış və anevrizmalarn əsas müalicə metoduna çevrilmişdir.

Nevrologiya və neyro-cərrahiyyənin sonrakı inkişafında elmi cəmiyyətlər, qurultaylar, konqresslər, eləcə də jurnalların çapı böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. 1887-ci ildə Moskvada ilk Rusiya nevrpatoloqlar və psixiatrların Birinci Qurultayı keçirilmişdir. 1897-ci ildə Beynəlxalq nevrologiya Konqressi təşkil edilmişdir. O dövrdən milli və beynəlxalq qurultay və konqresslər hər 4-5 ildən bir təşkil edilir. 1898-ci ildən Almaniyada "Sinir və psixi xəstəliklərin arxivi" adlı jurnal dərc edilməyə başlamışdır. 1901-ci ildən Rusiyada "Nevropatologiya və psixiatriya" jurnalı işıq üzü görmüşdür. Hazırda bu qəbildən olan jurnalları bir çox ölkələrdə nəşr etdirilir.

Rusiyada nevrologiya sahəsindəki elmi tədqiqatlar Rusiya Elmlər Akademiyası və Rusiya Tibb Elmləri Akademiyasında (neyrofiziologiyanın ali sinir fəaliyyəti İnstitutu; Eksperimental Təbabət İnstitutu; V.M.Bexterev adına Psixonervologiya İnstitutu) aparılmışdır. Nevrologiya problemləri müntəzəm olaraq "S.S.Korsakov adına Nevrologiya və psixiatriya jurnalı" (1901-ci ildən), "Ali sinir fəaliyyəti jurnalı" (1951-ci ildən), "Klinik tibb" (1920-ci ildən), "Neyrocərrahiyyə məsələləri" (1937-ci ildən) kimi dövri nəşrlərdə müzakirə edilmişdir. Nevrologiya məsələləri üzrə koordinasiya işini Ümumdünya Nevrologiya Federasiyası (World Federation of Neurology) icra edir.

Dünyada nevrologiya məsələləri ilə məşğul olan irimiqyaslı tədqiqat mərkəzləri bunlardır: Nyu-York Nevrologiya İnstitutu; ABŞ sinir və psixi xəstəliklər Milli İnstitutu; Böyük Britaniyada sinir xəstəlikləri üzrə

Milli xəstəxana; Kelndə Maks Planka Nevroloji tədqiqatlar İnstitutu; Monreal nevrologiya İnstitutu; Parisdə Salpetriyer və Şarite klinikaları və s. nevrologiya üzrə tədqiqatların nəticələrini özündə əks etdirən ümumi və xüsusi aspektli dünya şöhrətli dövrü mətbuat nümunələrinə misal olaraq «Neurology» (Minneapolis, 1951-ci ildən), «Archives de neurologie» (1881-ci ilə qədər «Archives internationales de neurologie» adı altında çap edilmişdir), «Archives of Neurology and Psychiatry» (1919), «Journal of Nervous and Mental Diseases» (1874-cü ildən), «Brain» (1878-ci ildən), «Nervenartz» (1928-ci ildən), «Revue neurologique» (1893-cü ildən), «European Neurology» (1968-ci ildən), «Journal of the Neurological Sciences» (1964-cü ildən) və s. göstərmək olar. Nevrologiya üzrə konqresslər 1897-ci ildən keçirilməyə başlanmışdır.

Nevrologiya və neyro-cərrahiyyə sahəsində nailiyyətlərin əldə edilməsi və elmi-praktik baxımdan zənginləşdirilməsi nəzərə alınaraq 1990-cı il ABŞ prezidenti Corc Buş tərəfindən "Beyin onilliyi" adlandırılmışdır.

XXI əsrdə informasiya texnologiyaları sahəsində böyük imkanlar əldə edilmişdir ki, bu da molekulyar biologiya və genetikanın zənginləşdirilməsinə imkan vermişdir. Hazırda nevrologiya sahəsində diaqnostika və müalicə məqsədilə müntəzəm olaraq istifadə edilən neyro-təsvirlər, əməliyyatdaxili neyromonitorinq, neyronaviqasiya və neyromodulyasiya kimi istiqamətlər yaradılmışdır. 64 kəsikli KT-skanirləmə üçölçülü vizuallaşdırma imkanları anevrizma üzrə damarların rekonstruksiyasında və beyn şişlərinin cərrahiyyəsində anatomik-patoloji diaqnostikada geniş istifadə edilir.

ƏDƏBİYYAT – ЛИТЕРАТУРА – REFERENCES

1. Edited by F. Clifford Rose. 1999. Oxford: Butterworth-Heinemann. Pp. 282. ISBN 0-750-64165-7.
2. Архангельский Г.В. История неврологии от истоков до XX века. М.: Медицина, 1969, 429 с.
3. Шаде Дж., Форд Д. Основы неврологии. М., 1976, 280 стр.
4. Handbook of clinical neurology. Amst. a. o., 1968–1982. Vol. 1–47
5. Архангельский Г.В. История неврологии от истоков до XX в. М., 1965
6. Riese W. A History of Neurology. New York: M.D. Publications, Inc., 1959, 223 p.
7. Ausman J.L. Achievements of the last century in neurosurgery and a view to the 21st century. Arch Neurol. 2000;57:61.
8. Ausman J.L. The challenge for neurosurgery in the 21st century. Surgical Neurol. 2008;69(1):102
9. Alexander R.E., Gunderman R.B. EMI and the first CT scanner. J Am Coll Radiol. 2010;7(10):778–781

НЕВРОЛОГИЯ. КОРОТКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ СПРАВКА

¹Ширалиева Р.К., ²Пиралиева Е.У.

¹Азербайджанский Государственный Институт Усовершенствования Врачей имени А.Алиева, кафедра неврологии и клинической нейрофизиологии, Баку, Азербайджан;

²Азербайджанская Государственная Республиканская Научно Медицинская Библиотека, Баку, Азербайджан

NEUROLOGY. A SHORT HISTORICAL REFERENCE

¹Shiraliyeva R.K., ²Piraliyeva Y.U.

¹Azerbaijan State Advanced Training Institute for Doctors named after A.Aliyev, department of neurology and clinical neurophysiology, Baku, Azerbaijan;

²Azerbaijan State Republican Scientific Medical Library, Baku, Azerbaijan

Bakı - RedNLine - 2020, 84 səh
Çapa imzalanmışdır: 29.12.2020
Format 60x84 1/8
Tiraj: 500

Ünvan: Bakı, Mətbuat prospekti 529-cu məhəllə